

O VZÁJEMNOSTI REPRODUKCE A INTEGRACE LIDSKÉHO KAPITÁLU V PODMÍNKÁCH (NEJEN) ČESKÉ REPUBLIKY ON THE MUTUALITY OF THE REPRODUCTION AND INTEGRATION OF HUMAN RESOURCES (NOT ONLY) IN THE CZECH REPUBLIC

Jaroslav Vencálek

Abstract: Nowadays it is not enough to perceive and analyze any resources (including human resources) by itself. Regarding a global integration of different objects and phenomena in landscape there is a strong social need of studies of new human abilities. E.g., abilities those facilitate perception of different objects (e.g. different populations) regarding to functions of its parts. Those studies go beyond partial branches of knowledge (e.g. demography or geography of populations). We must concentrate on more complex perception of fractally constituted universal objects and phenomena. Process of reproduction of human resources depends on both principles of human intellectual synergy and principles of synergic participation of environment.

Keywords: human cognizance, intellectual synergy, fractality of landscape, synergy of landscape

Klíčová slova: lidské vědomí, mozková synergie, fraktálnost území, synergie krajiny.

Úvod

Fenomén reprodukce lidského kapitálu je stejně starý jako lidstvo samo. V tomto konstatování rozhodně není nic nového a objevného. Novými jsou ale měnící se obsahy a jejich funkční a významové propojení s konkrétní realitou (v daném čase a místě).

K tomu, abychom osvětlili evoluci, funkčnost a významnost „reprodukce lidského kapitálu“ je nutno hledat odpovědi k následujícím otázkám: Jaký je obsah pojmu „reprodukce lidského kapitálu“? Jak se proměňují biologické a noosférické aspekty reprodukce lidského kapitálu? Usilovat o změnu či nikoliv v charakteru dosažené úrovně reprodukce lidského kapitálu?

Tyto otázky rozhodně nejsou jedinými možnými, avšak nalézáním odpovědí na ně můžeme výrazně přispět k porozumění současného charakteru reprodukce lidského kapitálu.

Obsah pojmu „reprodukce lidského kapitálu“

Pokud budeme pohlížet na planetu Zemi, potažmo krajinnou sféru jako na komplexní systém tvořený čtyřmi materiálními geosférami (anorganická, anorganicko-organická, organická, antropogenní) a jednou nemateriální geosférou (noosféra, kybesféra), pak v takto pojímaném systému se setkáváme s fenoménem reprodukce lidského kapitálu ve dvou krajinných geosférách: materiální geosféře organické povahy (*Homo sapiens sapiens*) a v nemateriální geosféře (noosféra).

Z takto systémově pojatého postavení člověka v krajinné sféře lze chápat reprodukci lidského kapitálu ve smyslu reprodukce materiální části krajiny, prezentované biologickými lidskými bytostmi *Homo sapiens sapiens* a ve smyslu reprodukce nemateriální části krajiny

prezentované nejvladnějším atributem existence Homo sapiens sapiens – jeho noosférou (z řec, noos = rozum myšlení).

Výklad pojmu lidského kapitálu, (stejně jako výklady ostatních krajinných pojmů) je determinován konkrétním časem a místem. Ve vztahu k času by byl odlišný pro předindustriální, industriální či postindustriálním období společenského vývoje. Vzhledem k makroměřítku prostorových struktur by se lišil v jednotlivých kulturně civilizačních systémech (podle Samuela P. Huntingtona: západní, latinsko-americký, africký, islámský, čínský, hinduistický, pravoslavný, buddhistický, japonský).

Proměny vnímání biologické a noosferické determinanty lidské reprodukce

Pro všechna časová období a všechny civilizačně kulturní systémy platí, že v procesech reprodukce lidského kapitálu dochází současně jak k reprodukci člověka jako materiálně-organické části světa, tak i k jeho reprodukci jeho nositele nemateriálně-noosferické části krajinné sféry Země.

V současnosti upoutávají největší pozornost obsahové podstaty (nominální znaky) a rozdílnosti v jednotlivých hodnotách těchto jevů (např. pořadové, intervalové, poměrové znaky). Nelze se proto divit, že při studiu lidské reprodukce převládají otázky týkající se struktur, dynamiky a rozmístění materiální (biologické, přirozené, demografické) reprodukce člověka v krajině.

Asi by na tom nebylo nic pozoruhodného, pokud bychom při vnímání reprodukce lidského kapitálu neupívali na dichotomických klasifikacích tohoto jevu, tedy na takových přístupech a hodnoceních, která vycházejí z výrazně dichotomického členění do dvou kvalitativně odlišných fenoménů.

Racionální a iracionální aspekty existence člověka jsou klasickým příkladem tzv. dichotomické binární opozice, tj. mnohosti fyziologických orgánů materiální povahy a plejády nehmotných prvků lidského vědomí, potažmo noosféry. Nejde přitom o pouhý souhrn hmotných (racionálních) a nehmotných (iracionálních) prvků lidské existence, ale jde o vzájemnou propojenost a vazebnost jak mezi dílčími fyziologickými orgány lidského těla, tak i mezi jednotlivými nehmotnými (iracionálními) prvky lidské bytosti. Především ale jde o princip vzájemné provázanosti racionálních a iracionálních prvků lidské existence podmiňujících spokojený život člověka.

Poznat jak z biologického hlediska probíhá proces rození a umírání lidí je velmi důležité, stejně jako poznání fyziologické činnosti plic, kosterního systému či jiných částí lidského těla. Neméně důležitým ale je i poznání toho, jak vznikají a čím jsou determinovány představy, obrazotvornost, fantazie, lidské myšlení či další aspekty noosféry ovlivňující proces reprodukce lidského kapitálu.

Pouhým dichotomickým přístupem vnímání reprodukce lidského kapitálu nelze odhalit základní principiální aspekt fungování tohoto jevu. S lineárně prezentovaným tvrzením, že biologická reprodukce je přirozeným jevem člověka, již nelze vystačit. Populační vývoj Západní civilizace dlouhodobě vypovídá o něčem jiném, o dynamickém procesu demografického stárnutí (jak zdola, tak i shora) a vymírání této populace. Přirozený proces rození nových generací se již dávno neřídí principy zachování biologické obnovy nejrůznějších lidských entit (dlouhodobě pozorovatelné i v ČR).

Akceptováním a vnímáním vzájemnosti lidské iracionality a racionality lze osvětlit reprodukci lidského kapitálu z hlediska vzájemnosti působení vnitřních motivačních stavů člověka a vnějších spouštěcích momentů jeho reprodukce.

Současný stav reprodukce lidského kapitálu

Samotná podstata člověka v krajině vyplývá z úrovně harmonie vazeb umožňujících jak činnost jeho jednotlivých fyziologických funkcí, tak i jeho intelektu a duchovní vyspělosti.

Nejde přitom ani tak o samotné proměny fyziologických funkcí v čase (proces stárnutí člověka), či změny probíhající v lidském intelektu a duchovní úrovni. Nejde ani o izolovaně vnímané proměny, uskutečňují se vně člověka samého. Jedná se především o úroveň harmonie racionálních a iracionálních aspektů lidské existence, uskutečňujících se jak uvnitř nás samých (vnitřní prostředí), tak probíhajících v našem okolí (vnějším prostředí).

Co ale víme o svém vnitřním prostředí a jak toto prostředí ovlivňuje proces reprodukce lidského kapitálu?

Již poměrně dlouho je známo, že šedá kůra mozková je funkčně členěna na pravou a levou část (hemisféry). Zatímco levá část mozku je fyziologicky propojena s logickými aspekty činnosti člověka (např. paměťové aspekty učení se jazykům, získávání matematických dovedností, schopnosti analytických studií, apod.), pravá část mozku je spojena se schopnostmi celostního vnímání reality (prostorové vědomí, představivost, snění, invence, holistické vnímání reality, apod.). Pro převládající činnosti determinované levou hemisférou se stalo symbolické označení „podnikatelská, intelektuální“. Pro činnosti při nichž je dominantní pravá hemisféra se vžilo označení „tvůrčí, intuitivní“. Uvádí se, že snění cvičí naše projektivní a imaginativní myšlení a dává nám nezbytnou příležitost k integraci jednotlivostí do celistvosti, vytváří předpoklady k tvůrčímu myšlení. Potvrdilo se, že lidé, kteří prošli přípravou na činnosti závislé více na jedné z mozkových hemisfér si postupně vytvářejí dominantní návyky z oblastí takto determinovaných činností.

Rození nových generací je ve vyspělé Západní civilizaci, vzhledem k její vysoké integraci, odvislé od rozvoje takových schopností člověka, kde fenomén porodu, dítěte a partnerského soužití by měl být podmíněn schopností člověka integrovat jednotlivostí vyplývající z postmoderního způsobu života. Ukazuje se ale, že přestože formálně je kladen velký důraz na vzdělávání (např. v Evropské unii), v současných vzdělávacích systémech jsou jednoznačně preferovány dovednosti spojené s činností levé mozkové hemisféry (vzdělávání v oblastech ekonomie, matematiky, studia cizích jazyků, právních věd apod.). Současně je podceňována a zanedbávána důležitost morálních, etických, estetických, vlasteneckých, hudebních, výtvarných aspektů, znalosti genia loci, genia regionis a dalších aspektů vedoucích k nácvičku zejména tvůrčího myšlení. Mozek ale pracuje na principu synergie a opakování.

Vnitřní prostředí člověka ve vztahu k jeho reprodukci je tak zcela jednoznačně definováno. Nově vzniklé, často však vysoce formalizované struktury mohou být tímto poznáním obohacovány a pak lze i v procesech rození očekávat vliv synergických efektů nebo v opačném případě mohou lidé jen přihlížet k prohlubujícímu se dichotomickému štěpení nejen společnosti jako celku, ale i lidských bytostí jako biologického druhu Homo sapiens sapiens.

Usilovat o změnu či nikoliv v charakteru reprodukce lidského kapitálu?

Vyjděme z reality, tedy že Česká republika je od roku 2004 součástí integrovaného evropského prostoru zvaného Evropská unie (k roku 2008 tvořená 27 zeměmi). Je poněkud zvláštní, že v rámci tohoto celosvětově významného uskupení neexistuje prakticky jakýkoliv konstruktivní dialog, který by vedl k zastavení demografické regrese a znovuoobnovení prosté reprodukce evropského obyvatelstva. Dynamika celkového přírůstku (úbytku) obyvatel je dokonce výlučně vnímána preferováním problematiky migrace, potažmo azylové a imigrační politiky.

Evropská unie nabyla na přelomu 20. a 21. století výrazně dichotomickou povahu ve vztazích mezi sociální a společenskou zodpovědností za věci veřejné (populační, školská, zdravotnická, kulturní politika) na straně jedné, a osobní svobodou jednotlivce na straně druhé.

Rození dětí, problematika základního vzdělávání, rodinná výchova, tvorba hluboce lidských kulturních artefaktů či rozvoj zdravotnictví nenáleží v drtivé míře k ziskové sféře (rozuměno zisky okamžité, krátkodobé). Nejsou proto vnímány jako prioritní. Jimi se naopak stávají všechny systémy lidských činností z nichž zisky plynou (rozuměno v co nejkratší době). Rozvojovými kritérii jsou prohlašovány ty, které je možno jednoznačně měřit: např. prodejnost, sledovanost televizních pořadů, konkurenceschopnost výrobků.

Zkušenosti ze studia genia loci krajiny (Ivanička, K., Vencálek, J) potvrzují, že pro další vývoj Evropské unie, je zapotřebí, aby pozornost k vlastní populaci získala klíčový význam. Potřeba reinterpretace demokratické teorie, na což upozornil již ve 20. století americký filosof J. Dewey se stává stále naléhavější výzvou. Zúžené vnímání demokracie ve vztahu k procedurálním hlediskům, právnímu zakotvení lidských a občanských svobod či jejich soudní a mimosoudní garanci (např. ombudsman) a principům uspořádání soustavy nejvyšších státních orgánů a vertikálních struktur státu umožňujících dělbu moci, by mělo doznat změn ve prospěch komplexněji vnímaného postoje ke světu, jako určitému typu lidské kultury vyvěrajícímu z obecně sdíleného mravního řádu, ducha veřejného života a krajiny (genius loci) a vzájemného soužití.

Máme-li odhalovat pozitivní synergické síly v krajině, pak je zapotřebí výrazněji akceptovat v rámci nově utvářených paradigmat (např. výběrová náročnost), evolučně vzniklé, mentální, morální, intelektuální a další rozdíly, odrážející jak minulé, tak i současné vývojové tendence.

Závěr

Vedle biologické reprodukce Homo sapiens sapiens (přirozené reprodukce) dochází k reprodukci noosférické složky člověka. Lidské vědomí se přitom nejen reprodukuje, ale současně i prostřednictvím genetických kódů stále integruje.

Případné znovuoobnovení demokracie jako mravního a duchovního postoje ve smyslu základního způsobu bytí Evropanů by mohlo napomoci vytvořit nové možnosti komplexního vnímání integrace biologické a noosférické podstaty člověka jako unikátního fenoménu krajinné sféry Země. Mohly by tak vzniknout zcela nové přístupy i k řešení problematiky reprodukce lidského kapitálu.

V Buchananově studii jsou navrhována taková opatření jako např. vyšší mzdy rodičům než lidem žijícím o samotě, zvýšení daňových úlev na dítě (odstranit daň z příjmu u velkých a chudých rodin), oživení idejí rodinné mzdy, kdy jeden příjem stačí k zabezpečení a zaopatření života apod. Nepřípustnými by naopak byly nejrůznější statistické konstrukce, jejichž uplatňováním dochází k faktickému snižování prostředků k podpoře reprodukce ekonomicky chudších vrstev obyvatelstva. Nepřípustné by taktéž bylo, aby nejbohatší vrstvy získávaly ve stejném procentu vzhledem ke svým příjmům, stimulaci k posilování reprodukce, jako je tomu u obyvatel v nižších příjmových úrovních.

Podstatou problému ale je, že přirozeně vzniklou dichotomií člověka nelze pochopit pouhou integrací (rozumějme sumou) poznatků dílčích analytických přístupů, ale studiem synergie mozku, synergie lidských vztahů a synergie krajiny v níž lidé žijí. Je paradoxem doby, že těmto otázkám je věnována minimální pozornost. Formou básnické meditace o smyslu života a světa představil tento problém světové veřejnosti již v polovině 20. stol. A. S. Exupéry, když napsal:

Tak jako o stromu, ani o člověku se nic nedoviš, pokud ho rozložíš v jeho trvání a rozdělíš v jeho různosti. Strom není nejprve semeno, pak stvol, pak pružný kmen a nakonec mrtvé dřevo. Máš-li ho poznat, nesmíš ho dělit. Strom je síla, která se pozvolna snoubí s nebem. A tak je to i s tebou, můj milý človíčku. Bůh ti dal život, dává ti růst, plní tě postupně touhami, smutky, radostmi, bolestmi, hněvem i odpuštěním, a pak tě navrácí v sebe. Ty ale nejsi jednou školák, pak manžel, jednou dítě, pak stařec. Jsi ten, kdo se naplňuje. A dokážeš-

li pochopit, žes větví, která se houpe, jsouc pevně připoutána k palmě, pak ve svém pohybu okusíš věčnost. A všechno kolem tebe stane se věčným. Věčná bude zpívající studánka, jež napájela tvé předky, věčné bude světlo v očích tvé milé, až se na tebe usměje, věčná bude svěžest noci. Čas není stroj v němž se přesypá písek, ale žnec, který váže svůj snop.

Studium procesní podstaty lidské reprodukce a integrace lidského kapitálu vyžaduje příklon k hledání synergie mozku, synergie lidských vztahů a synergie krajiny v níž lidé žijí. Lidé se tak ocitají před volbou možného rozvoje nekonečně tvůrčích přístupů (nejen) v Západní civilizaci či stejně možných nekonečně destruktivních přístupů vedoucích k vlastnímu sebezničení. Zdá se, že toto rozhodování nebude ani tak věcí politickou (což se doposud všeobecně předpokládá), ale problematikou morální a duchovní (dnes výrazně podceňovanou).

Literatura

- BUCHANAN, J. P. Smrt západu. Praha : Mladá fronta, 2004. 408 s. ISBN 80-204-1103-8.
BUZAN, T. Mentální mapování. Praha: Portál, 2007. 166 s. ISBN 978-80-7367-200-3.
CÍLEK, V. Krajiny vnitřní a vnější. Praha: Dokořán, 2002. 232 s. ISBN 80-86569-29-2.
EXUPÉRY, A. S. Citadela. Praha: Vyšehrad, 1998. 304 s. ISBN 80-7021-286-1.
DEWEY, J. Rekonštrukcia liberalizmu. Bratislava: Kalligram, 135 s.
HUNTINGTON, S. P. Střet civilizací / Boj kultur a proměna světového řádu. Praha: Rybka Publisher, 2001. 448 s. ISBN 80-86182-49-5.
IVANIČKA, K. – IVANIČKOVÁ, A. Regionálny rozvoj a regionálna politika. Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, 2007. 250 s. ISBN 978-80-89143-46-7.
VENCÁLEK, J. Genius loci as a keystone of past and future societal imprints in the landscape. In: GEOGRAPHIA. 2008, č. 22. Brno : Pedagogická fakulta MU, 2008, s. 144 – 147.

Adresa autora:

Jaroslav Vencálek, prof. PaedDr. CSc.
Ostravská univerzita
Chittussiho 10
710 00 Slezská Ostrava
Jaroslav.Vencalek@osu.cz